

У позадини светске економске кризе наставља се тихи валутни рат долара и евра. Иако рат није званично објављен, чини се да је битка за уништење еврозоне и евра немилосрдна. Улози су огромни и, ако евро опстане, ако преживи овај велики тест, долар би могао полако сићи са пиједастала водеће светске резервне валуте, могао би изгубити ексклузивитет који већ дуго има и постати само једна од важнијих валута.

Потенцијални економски, али и политички губици које би САД претрпеле у овом сценарију су готово немерљиви. Статус резервне светске валуте даје огромну предност њеном власнику. Тако гледано, било би државно неодговорно ако би САД пропустиле да ову предност задрже што дуже и по сваку цену, поготово ако ту цена плаћа неко други.

Специјални статус долара је установљен по окончању Другог светског рата и био је одраз потребе тренутка, али и апсолутне економске и политичке доминације САД. Бруто домаћи производ САД је био већи од БДП других великих економија заједно, укључујући ту СССР и Јапан. Америчка индустрија је на сличан начин доминирала светом.

Долар је постао сидро светског економског система и замена за злато. Био је конвертибилан у злато са фиксном вредношћу од 35 долара за унцу злата. Све остале валуте су своје паритете фиксирале према долару.

Систем који почива на једној националној валути, без обзира како моћна сила стајала иза те валуте, дугорочно је неодржив.

Систем који почива на једној националној валути, без обзира како моћна сила стајала иза те валуте, дугорочно је неодржив. Да би светски систем функционисао на таквим основама, да би био ликвидан, долара мора бити у изобиљу. Али, да би долара било у изобиљу, Америка мора имати стални и велики дефицит текућег биланса.

Овај феномен се у економији назива „Трифинова дилема“, према економисти Роберту

Трифину, који је проблем објаснио далеке 1947. године. Кејнз је такође уочио проблем и понудио другачије решење за светски монетарни систем. САД су биле превише моћне да би одустале од решења које им давало огромну предност на светској економској сцени.

Почетком шездесетих година долари у оптицају далеко превазилазе америчке златне резерве на којима је долар номинално почивао. Паритет долара према злату је неодржив, и то постаје свима јасно. Трифинова дилема се поново актуелизује, понајвише у анализама познатог француског економисте Жака Руфа. Из тог времена потичу и кованице које су и данас актуелне. Једну је сковао тадашњи француски министар финансија Жискард д'Естен, који је позицију долара назвао „прекомерном привилегијом“. На истој линији Руф је писао да само Америка може имати „дефицит без суза“. Ту прекомерну доларску привилегију Путин данас, прилично непоетски, назива паразитизмом.

Од шездесетих година, када је штампање долара узело маха а САД полако почеле да губе своју економску надмоћ, долар је, са кратким прекидима, у стању перманентне кризе или пада. Криза се прво рефлектовала раскидањем везе са златом 1971. године, а потом и падом вредности долара. Пад је шокантан, и то се најбоље види у поређењу са валутама које су на сцени последњих 40 година.

Илустрације ради, за један долар се 1970. године могло добити око 4,3 швајцарска франка. Данас се за један долар може добити око 0,9 швајцарских франка. Исте године долар је вредео око 358 јена, а данас вреди око 77 јена.

Како то да, упркос огромном паду долара, америчка економија функционише без крупних проблема?

Како то да, упркос огромном паду долара, америчка економија функционише без крупних проблема? На чему почива огромна привилегија долара и како то да САД могу имати хроничан двоструки дефицит (и текућег биланса и буџета), а да то не боли?

Пад долара, иако драматичан, нема драматичне последице по америчку економију. Америка се задужује у доларима, купује робе од којих се многе исказују у доларима, и, по

правилу, све што увози доларима и плаћа. За друге земље би пад вредности валуте био огроман проблем јер би повећао дужнички терет за износ депресијације и довео до огромног притиска и на цене. Америку овај проблем много не погађа.

Цене нафте и сировина на светском тржишту се исказују и плаћају доларима. Огроман део индустријског извоза азијских земаља, Латинске Америке или Аустралије, на пример, исказан је и наплаћује се (опет) у доларима.

Чак су и недавно издате обвезнице Србије номиноване у доларима, на пример.

Око половине свих дужничких хартија од вредности је номинован у доларима, а и највећи део берзанских и шпекулативних трансакција се реализује у доларима. (Чак су и недавно издате обвезнице Србије номиноване у доларима, на пример.)

Међународна сива и црна економија, које се увек ослањају на готовински новац, функционишу на долару – 75 одсто новчаница од 100 долара циркулише ван територије САД. Централне банке око 60-70 одсто својих резерви држе у доларима.

Држава која жели да купи нафту или неку другу сировину мора имати доларе на располагању. Да би те доларе добила, држава мора да прода робу или услуге, дакле мора разменити реалну тржишно верификовану вредност за зелену хартију. Јужна Кореја, на пример, мора продати рачунар за доларе, па ће њима купити нафту. Ефективно, Кореја је рачунар разменила за нафту, дала је робу за робу, користећи долар само као средство плаћања.

Ни америчка централна банка се не мора секирати да би тако велика емисија долара могла изазвати инфлаторни хаос – добар део емитованог новца циркулише ван земље и никад се неће вратити у САД.

САД, с друге стране, могу да купе нафту дајући за њу хартију која је офарбана у зелено

и носи доларски знак, јер та хартија треба свима. Није неопходно да свој рачунар или неку другу робу размене за њу – амерички производ је и зелена новчаница. Америка зато не мора превише бринути ни о стању свог извоза или текућег биланса. При томе, ни америчка централна банка се не мора секирати да би тако велика емисија долара могла изазвати инфлаторни хаос – добар део емитованог новца циркулише ван земље и никад се неће вратити у САД.

Америка се не мора секирати ни око стања свог буџетског дефицита – њега великим делом и без застоја финансирају странци. Више од 50 одсто америчких државних хартија од вредности је у рукама странаца. Велики број држава које имају значајан суфицит текућег биланса (и по том основу огромне доларске резерве) улажу своје вишкове у вредносне папире америчке државе. Америка, делимично и о трошку других, може финансирати и своје ратове.

Овакво обиље долара држи и америчке каматне стопе на нижем нивоу од оних у другим западним државама. Амерички дужници, били они држава, привреда или грађани, имају ниже финансијске трошкове него конкуренција.

Амерички тржишни актери су углавном лишени трошкова валутне конверзије, не морају да страхују од курсних ризика, немају потребу да се од њих штите нити да троше новац на такву заштиту.

Америчка економија је још увек моћна и, наравно, не живи само од штампања новца, али је штампања новца профитабилна допунска активност. Америка живи много боље и троши много, много више него што би то могла да долар није резервна валута. Наравно, ништа не траје довека.

Слабљење економске моћи Америке и страховит раст оба дефицита, успон Кине, еманципација Европе и појава евра запретили су да угрозе специјалну позицију долара. Оно што се на светској сцени види није само криза евра већ и огорчена борба за будућност долара.

Колико год било угодно и уносно контролисати светски монетарни систем, статус земље

резервне валуте носи и високе ризике за њеног титулара.

Упркос чињеници да се констелација економске моћи драстично променила од краја Другог светског рата, упркос хроничном слабљењу и честим доларским кризама, није било валуте која је могла угрозити неприкосновену позицију долара на светској сцени. Колико год било угодно и уносно контролисати светски монетарни систем, статус земље резервне валуте носи и високе ризике за њеног титулара. Једина држава која је тај терет могла да носи била је Америка.

САД су биле највећа економска сила, највећа финансијска сила, највећа војна сила и при томе најотворенија економија – не само за робе, већ неупоредиво важније, за токове капитала. На тржишту увек има довољно доларских хартија од вредности које се могу купити или продати брзо, без застоја и високих трошкова. Ова ликвидност доларских хартија од вредности је огромна предност коју инвеститори високо цене.

Велики приливи или одливи капитала, или пак континуиране шпекулативне трансакције могу угрозити стабилност готово сваке државе. Моћ стихије финансијског тржишта или повремене, организоване нападе на валуту, осетиле су готово све државе у различитим периодима.

Швајцарски франак, који је традиционално јак и стабилан и који је у периодима финансијских криза био сигурно уточиште или замена за злато, готово да никада није прешао 2 одсто светских резерви.

Велике промене у вредности валуте (на било коју страну) увек имају лоше последице по економију и дестабилизује финансијски систем. Када валута нагло јача угрожен је извоз, а шпекулативни капитал се слива у финансијски систем. Када валута нагло слаби, увоз поскупљује, долази до инфлаторног притиска услед раста увозних цена, а капитал напушта земљу. Државе су тада приморане на велике корекције каматних стопа, без обзира на стање у коме се економија налази у том тренутку. Још горе, овакве промене долазе изненада, тешко их је предвидети, још теже амортизовати. Због свега овога, ни једна од земаља које су по неком критеријум могле претендовати на статус резервне валуте, нити је могла, нити је желела да тај терет носи.

Швајцарски франак, који је традиционално јак и стабилан и који је у периодима финансијских криза био сигурно уточиште или замена за злато, готово да никада није прешао 2 одсто светских резерви. Економија Швајцарске је релативно веома снажна, али је апсолутно мала.

Моћна немачка економија, са вероватно најквалитетнијом централном банком на свету, дуго је задржавала неке од облика капиталне контроле. Удео марке у светским резервама је достигао максимално 15 до 16 одсто, што је значајно испод њене међународне репутације.

Слично као и Немачка, и Јапан је капиталне токове дуго држао под контролом. Почетак либерализације капиталних токова означио је и почетак жестоког посртања за Јапан. Учешће јена у светским резервама није прелазило 7 одсто ни у његовим „најбољим годинама“.

Британска фунта, која је својевремено владала светским економским системом, пала је својим учешћем у светским резервама са 20 одсто (током шездесетих) на испод 5 одсто.

Велики и чести поремећаји на светском финансијском тржишту захтевају координацију монетарних политика различитих држава. То није једноставан нити лаган процес, јер су интереси држава у таквим тренуцима у правилу супротстављени. Америка је, поново због своје укупне снаге, била у могућности да остале државе или наговори или присили на сарадњу, кад год је то било потребно. По логици ствари, ово споразумевање је у правилу рефлектовало интересе САД, и неретко је спровођено грубо и арогантно.

Креирање евра је као свој крајњи циљ имало неповратну интеграцију Европске уније али и одбрану од поремећаја који су пречесто долазили са доларске стране.

Креирање евра је као свој крајњи циљ имало неповратну интеграцију Европске уније, поступно хармонизовање фискалних политика, али и одбрану (или изолацију) од поремећаја који су пречесто долазили са доларске стране. Окончањем Хладног рата започео је и период постепене еманципације Западне Европе, која је била већ уморна од своје инфериорне позиције у односу на САД. Стварање заједничка валута је један од

моћних сигнала тог процеса.

Евро се у облику физичког новца појавио 1. јануара 2002. године. Истог тог дана, у интервјуу CNN-у, Романо Проди, тадашњи председник Европске комисије изјављује да је евро политички, а не економски пројекат. Он предочава значај и улогу евра у креирању би-поларног света (са доларом и евром на супротним половима), уз наговештај да је то тек почетак, „антипасто“, онога што следи.

Упркос свим евидентним слабостима и контроверзама, Еврозона има све услове да долару буде такмац.

Упркос свим евидентним слабостима и контроверзама, Еврозона има све услове да долару буде такмац. У њеном средишту је квалитетна централна банка конципирана по немачком узору. Економија ЕУ је (збирно) већа од америчке, иако је БДП Еврозоне нешто нижи од америчког.

Уз све економске проблеме, а ко их нема, Европа има добру и балансирану привредну структуру, модерну економију и одличну инфраструктуру, далеко бољу од америчке. Водеће европске економије не заостају у продуктивности (по часу) за америчким такмацима. Потрошња енергије је неупоредиво рационалнија, однос Европе према екологији, великој теми двадесетпрвог века, много је одговорнији од америчког.

Еврозона као целина, има значајно мањи буџетски дефицит од САД, као и нижи ниво јавног дуга, упркос улагањима у ширу и хуманију социјалну заштиту од америчке. За разлику од САД, Еврозона има и уравнотежен текући биланс.

С друге стране, на америчкој страни су поред већ раније поменутих предности, флексибилнија економска структура и изузетан дух предузетништва који не јењава још од пионирских времена. САД су и даље лидер у модерним технологијама.

Америчка демографска структура и трендови су знатно бољи од европских. Није без

значаја ни чињеница да је америчко становништво, бар до јуче, исказивало мање захтева према држави од Европљана, демонстрирајући већу самосталност, прилагодљивост и отпорност на шокове.

Америка има само једну владу, а има и институције које су кроз период Хладног рата научиле да своје циљеве, јавне или тајне, ефикасно реализују иза сцене. То умногоме повећава вероватноћу да ће амерички утицај бити јачи од утицаја који Брисел може имати – где год то треба, па и у неким европским земљама.

Евентуалним уласком у Еврозону, Британија би у великој мери допринела снази и стабилности зоне као и јачању евра.

Нејасна позиција Велике Британије, или „седење на огради“, како је то Де Гол називао, представља крупну слабост за ЕУ. Евентуалним уласком у Еврозону, Британија би у великој мери допринела снази и стабилности зоне као и јачању евра.

Коначно, и можда најважније у овом тренутку, циљеви САД су у пуној сагласности са интересима финансијске олигархије која Европу види као препреку ширењу своје моћи. Сви контролни механизми које ЕУ уводи или наговештава, велика су потенцијална опасност и моћна олигархија ће се против тога борити свим средствима и на све начине. У овом блоку су и најутицајнији светски медији који су евро већ прогласили пропалим пројектом и пишу му некрологе.

Од тренутка када је новац изгубио своју златну подлогу, а поготово од када се прешло на систем пливајућих курсева, светски монетарни систем лебди у простору између материјалног света и света езотерије.

Када би се на светском тржишту трговало само робама и услугама, када би се новац користио само за куповину хартија од вредности (предузећа или држава, свеједно), тада би увек постојала чврста и опипљива веза између новца и материјалног света и та веза би служила као нека врста сидра. Вредности валута би осцилирале у разумном опсегу

зато што би рефлектовале само промене у реалној економији, а те промене нису ни скоковите, нити су брзе.

У свету модерних финансија не тргује се само реалним добрима, тргује се и очекивањима, а то је езотерични простор који креирају, којим владају и у коме се најбоље сналазе шпекуланти.

У свету модерних финансија не тргује се само реалним добрима, тргује се и очекивањима, а то је езотерични простор који креирају, којим владају и у коме се најбоље сналазе шпекуланти. Они не купују доларе или евра да би затим тим новцем куповали робе или какве друге реалне вредности. Они купују или продају валуте очекујући да ће оне у будућности расти или падати, или пак покушавају да зараде на разликама у каматним стопама које валуту прате.

Обим шпекулативних трансакција мери се хиљадама милијарди и често вишеструко надмашује обим привредних или трговинских трансакција. Појавом оваквих шпекулативних трансакција државе су изгубиле, или бар препустиле део свог монетарног суверенитета, не добијајући ништа за узврат, изузев главобоље.

Свет финансијске езотерије почива и покреће се гласинама, импресијама, инстинктом, али и завереничким договорима шпекуланта. Када се лавина новца покрене, она има снагу да профитира и на погрешној импресији, или на лошем инстинкту. Валута не мора имати економске разлоге да слаби, али ће постати слаба ако шпекуланти почну да је продају у велим износима.

Слабости евра проистекле из материјалног света, појачане су снажним и упорним поткопавањем евра које долази из езотеричне сфере.

Слабости евра проистекле из материјалног света (везане за кризу буџета периферних држава), појачане су снажним и упорним поткопавањем евра које долази из езотеричне сфере. Са те стране се непрекидно доводи у питање реалност опстанка еврозоне, инсистира се на концепцијској промашености, и стимулише свеукупна скепса према

одрживости зоне. Америчке рејтинг агенције су ту да дају „научну“ подлогу општем скептицизму. Ово стање финансијског духа поткопава евро бар исто толико, колико томе доприносе и лоше, опипљиве буџетске цифре.

Од тренутка када се евро појавио на сцени 1999. године (прво као обрачунска валута), започео је тихи рат за слабљење његове позиције. У периоду од 1999. године, па до краја првог квартала 2002. године, евро је готово све време био под већим или мањим притиском на финансијским тржиштима. Током прве две године постојања, евро је према долару изгубио скоро 40 одсто вредности.

Није постојао ниједан фундаментални економски разлог за овако велики пад евра, ништа се драматично лоше није догађало у европским економијама, или драматично добро у економији САД у том периоду. Делимично објашњење се могло наћи у већим каматним стопама на доларе него на евра, али још више у спекулативној продаји евра. Тиме су, од самог почетка, финансијска тржишта исказивала неповерење у нову валуту. Да ли је у слабљењу евра било „система“, тешко је рећи и немогуће доказати.

Евро је тада издржао све ударе. На врхунцу снаге, управо пред избијање светске економске кризе 2008. године, евро је према долару био готово 35 одсто јачи него у тренутку лансирања 1999. године. И данас, у тренуцима велике кризе еврозоне, он је према долару на нивоу који је око 18 одсто изнад нивоа на коме је био у тренутку када је валута настала.

Медијско форсирање кризе у Европи гура у други план страховиту кризу америчког јавног дуга.

Медијско форсирање кризе у Европи гура у други план страховиту кризу америчког јавног дуга. Тај дуг је преко 30% већи од јавног дуга еврозоне (мерено односом према БДП-у), при чему САД имају и хронични и неодрживи дефицит текућег биланса. Када би светске финансије обитавале у материјалном свету, на кризној позорници би главна улога припала Америци, никако Европи.

Из финансијске провалије у којој се САД налази, може се изаћи само континуираним

депресиранем долара. Ако би евро пројекат био мртав, Америка би могла значајно и релативно брзо да депресира долар, без опасности да ће тиме угрозити његов статус водеће резервне валуте. И поред тога што би вредност долара падала, нико не би акумулирао резерве у еврима. Кинески јуан још није спреман да уђе на велику глобалну сцену. И ослабљен, долар би наставио да влада светским монетарним системом.

Шта ће се догодити у наредним месецима када ће се одлучивати судбина евра, тешко је прогнозировать. Европа за сада показује збуњујућу неодлучност, повремено и аматеризам у борби са кризом. Та борба се не одвија само у материјалном свету где се европске државе погађају око величине фонда за стабилизацију. Та борба се одвија и у езотеричном простору у коме Европа, оклевајући или шаљући контрадикторне поруке, из дана у дан губи медијску битку.

За сам статус евра и његову будућност није одлучујуће да он у односу на долар расте.

За сам статус евра и његову будућност није одлучујуће да он у односу на долар расте. Важно је да поверење у његово трајање не буде окрњено, да онај ко данас држи резерве у еврима не мора бринути о томе шта ће се са евром догодити у случају распада еврозоне. На другој страни, за уништење евра као резервне валуте, довољно је само подстицати страх свакодневним новинским написима или ТВ прилозима.

Слабост која проистиче из чињеница да ЕУ нема једну владу и једног лидера видљива је баш у тренуцима криза. Чини се да је Европа заглибљена у монетарној техници и у књиговодству, да је преокупирана пребројавањем милијарди које треба спремити за помоћ и да се превише бави рачуном ко и колико добија или губи.

Оно што Европа може изгубити не стаје у књиговодствени рачун. Њој прети да буде разбијена, маргинализована и одувана са светске сцене. Распад еврозоне би последично довео до постепеног урушавања Европске уније. Ако би се то догодило, то би било друго велико државно самоубиство у Европи. (Прво је било самоубиство СССР-а, југословенско се не рачуна.)

Да би еврозона опстала, а са њом и ЕУ, биће потребно да се процес еманципације Европе у односу на САД настави.

Да би еврозона опстала, а са њом и ЕУ, биће потребно да се процес еманципације Европе у односу на САД настави. Процес еманциповања је увек и процес повремене конфронтације. Уз то, потребно је и да Европа свој економски простор уреди и регулише у складу са интересима привреде и њеног развоја, необазујући се на критике и притиске који стижу из финансијског сектора. За почетак би било довољно створити европску рејтинг агенцију и увести порез на шпекулативне трансакције. Истовремено, хармонизовање пореских политика у Европи више није питање избора, већ нужности.

Све ове мере спадају у домен политичких одлука и захтевају висок ниво сагласности великог броја држава. Оне би истовремено значиле и пристајање на додатно крњење суверенитета и на лимитирање демократских слобода земаља чланица. ЕУ би се са овим избором суочила пре или касније. Економска криза је процес само убрзала.

Мултиполарни свет је увек бољи и природнији од униполарног – како у политици, тако и у економији. Евентуална пропаст еврозоне и читавог европског пројекта не би требало да радује Србију. Таквим исходом никоме у Европи неће бити боље, па сигурно ни Србији.

(Блог Небојше Катића)